

Gender a feminismus

Sociologie

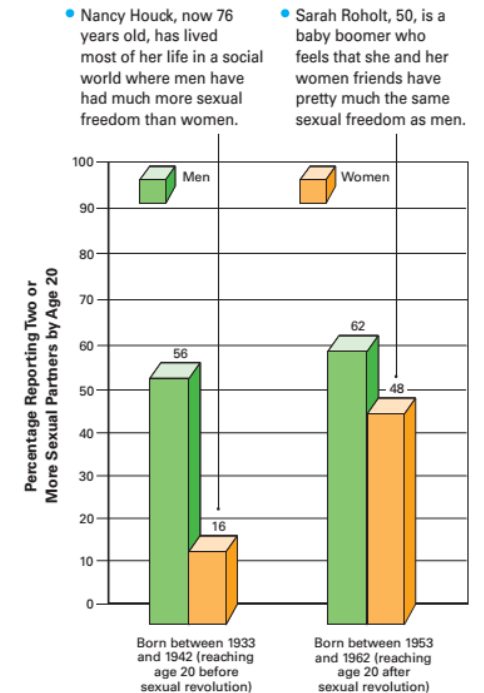
Ondřej Lánský

*Katedra občanské výchovy
a filosofie*

Pedagogická fakulta UK

Základní vymezení problematiky

- **Pohlaví:** biologická kategorie
- **Gender:** sociální konstrukce; společenská kategorie konstruovaná na základě pohlaví
- **Pohlavně-genderový systém společnosti:**
  1. sociální konstrukce genderových kategorií na základě biologického pohlaví
  2. dělba práce na základě pohlaví
  3. společenská regulace sexuality

Diversity Snapshot

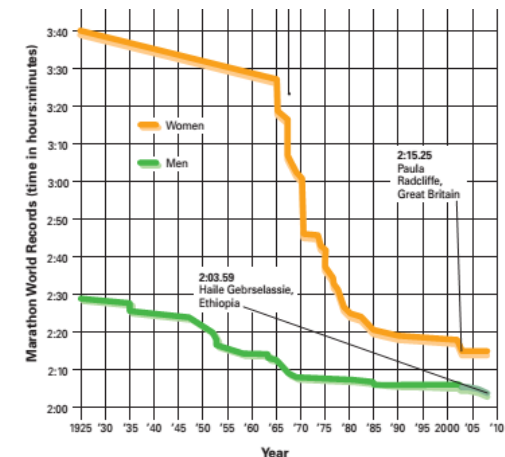
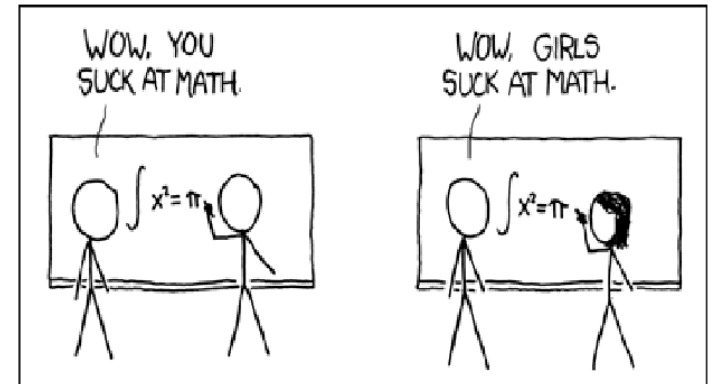
FIGURE 8-1 The Sexual Revolution: Closing the Double Standard

Although a larger share of men than women reports having had two or more sexual partners by age twenty, the sexual revolution greatly reduced this gender difference.

Source: Laumann et al. (1994:198).

Další základní pojmy

- **sexismus**: hodnocení jednoho pohlaví (např. mužského) jako cennějšího než druhé
- **patriarchát**: takový pohlavně genderový systém společnosti, kde muži zauímají nadřazené postavení
- **genderové stereotypy**: tradiční/diskriminační názory na typicky mužské a ženské vlastnosti, talenty a role; v médiích, ve škole a vzdělávání, v ekonomice, ve zdravotnictví, v reklamě, v jazyce etc.

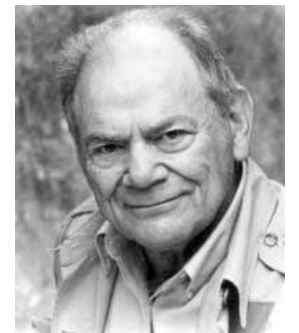

Diversity Snapshot

FIGURE 13-1 Men's and Women's Athletic Performance

Mead a Murdock: srovnání poznatků

- Výzkum **Margaret Mead (1901-1978)**:
  - pokud nejde o konstrukt → stejné; ALE: její výzkum ukazuje opak ↓
  - 1935; Nová Guinea; kultura Arapesh, kde obě pohlaví byla kooperující a sensitivní; Mundugumorové naopak (obě pohlaví agresivní) a kultura Tchambulu obdobně jako u nás, ale opačný gender: ženy byly dominantní a racionální a muži senzitivní a starali se o potomky
- Srovnávací výzkum **George Murdock (1897-1985)**:
  - srovnání 200 předmoderních spol.
  - obecné vzorce: **muž**: spíše válka a lov; **žena**: spíše příprava jídel a péče o potomky
  - jinak: variabilita
  - souvisí s fyzickými charakteristikami

Gender a trh práce

- **Dělbba práce:**
  - Sociální vzorce rodiny; ideál: měšťanská rodina jako předpoklad fungování moderního trhu práce.
- **Genderové stereotypy** a dělbba práce se projevují:
  - odvětví
  - mzda
- **Androcentrismus:**
  - muži a mužské prožívání světa jako **norma** v rámci trhu práce;
  - samotná definice **placené práce** jako lineárního nepřerušovaného procesu;
  - androgenní definice ženy podle její **reprodukční a rodinné role** v zaměstnáních, kde žena poskytuje administrativní a logistickou podporu nějakému výše postavenému muži
  - androgenní definice ženy podle její schopnosti **stimulovat** či **uspokojovat** mužské sexuální touhy

Gender a trh práce (pokr.)

- Segregace na trhu práce
- Nerovnost ve mzdách
- Skleněný strop
- Token – *zástupce určité skupiny v jiném společenství jako jediný či početně vzácný*
- Dvojí břemeno/dvojí směna

USA

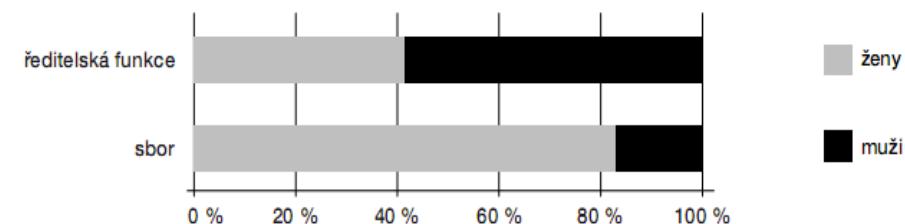
- 1900: 20 % žen pracuje
- 2011: 60 % žen pracuje
- administrativní a podpůrná práce – *pink-collar jobs* (75% z nich ženy)

Skleněný strop

- soudní případ **Hopkins vs. Price Waterhouse**
  - rozhodnutí 1989 – ve prospěch žalobkyně Ann Hopkins
  - jádro sporu: nebyla povýšena na partnerku, přestože měla více zakázek, než muži, kteří ji předběhli
  - byla vnímaná jako agresivní, označována jako „macho“; „snaží se kompenzovat, že je žena“; prospěl by jí „kurz půvabnosti“
  - ukázka toho, jak brání **stereotypy** ženám v rozvoji
  - kdyby více odpovídala stereotypům „ženskosti“, nebyla by tak úspěšná z hlediska zakázek → méně výkonu; → pak by byla opomenuta při povyšování kvůli pasivitě

Zastoupení žen a mužů na ZŠ – Moravskoslezský kraj, 2000

Mzda a gender – obecně a podle velikosti jednotek

A 2

Podíly zaměstnanců, placený čas a hrubé měsíční mzdy podle velikosti jednotky a pohlaví

ROK/YEAR 2018

Percentage of employees, time paid and gross monthly earnings by size of unit and by sex

VELIKOST JEDNOTKY (počet zaměstnanců)	Podíly zaměstnanců v % Percentage of employees			Placený čas v hod/měs. Time paid (hours/month)			Průměrná mzda v Kč Average earnings (CZK)			Medián mezd v Kč Median earnings (CZK)			variální koeficient mezd CV of earnings	UNIT SIZE (number of employees)
	celkem	muži	ženy	celkem	muži	ženy	celkem	muži	ženy	celkem	muži	ženy		
	Total	Men	Women	Total	Men	Women	Total	Men	Women	Total	Men	Women		
C E L K E M	100,00	54,97	45,03	173,9	174,6	173,0	33 684	37 008	29 627	29 184	31 433	26 678	0,73	T O T A L
do 10 zaměstnanců	15,93	8,95	6,98	175,5	176,1	174,7	21 507	22 134	20 703	18 110	18 528	17 616	0,51	up to 10 employees
10 až 49 zaměstnanců	18,04	9,60	8,44	174,9	176,1	173,5	30 613	32 939	27 967	27 494	28 747	25 870	0,61	10 - 49 employees
50 až 249 zaměstnanců	23,17	12,58	10,59	174,5	175,7	173,2	34 138	37 734	29 866	29 479	31 548	27 107	0,75	50 - 249 employees
250 až 999 zaměstnanců	19,40	10,95	8,45	173,2	174,0	172,1	37 637	42 166	31 767	31 455	34 336	27 820	0,78	250 - 999 employees
1000 až 4999 zaměstnanců	14,06	7,88	6,18	172,6	172,7	172,5	40 798	45 104	35 310	34 986	37 737	31 501	0,66	1000 - 4999 employees
5000 a více zaměstnanců	9,41	5,01	4,40	171,0	170,2	171,8	40 285	45 538	34 299	35 678	40 636	30 452	0,61	5000+ employees

Mzda a gender – podle pohlaví a vzdělání

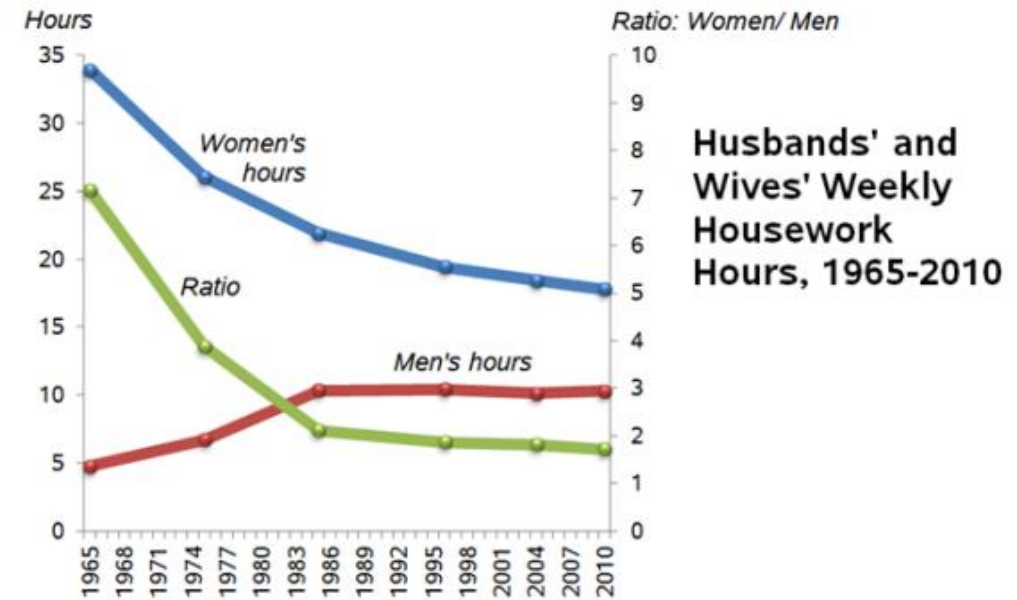
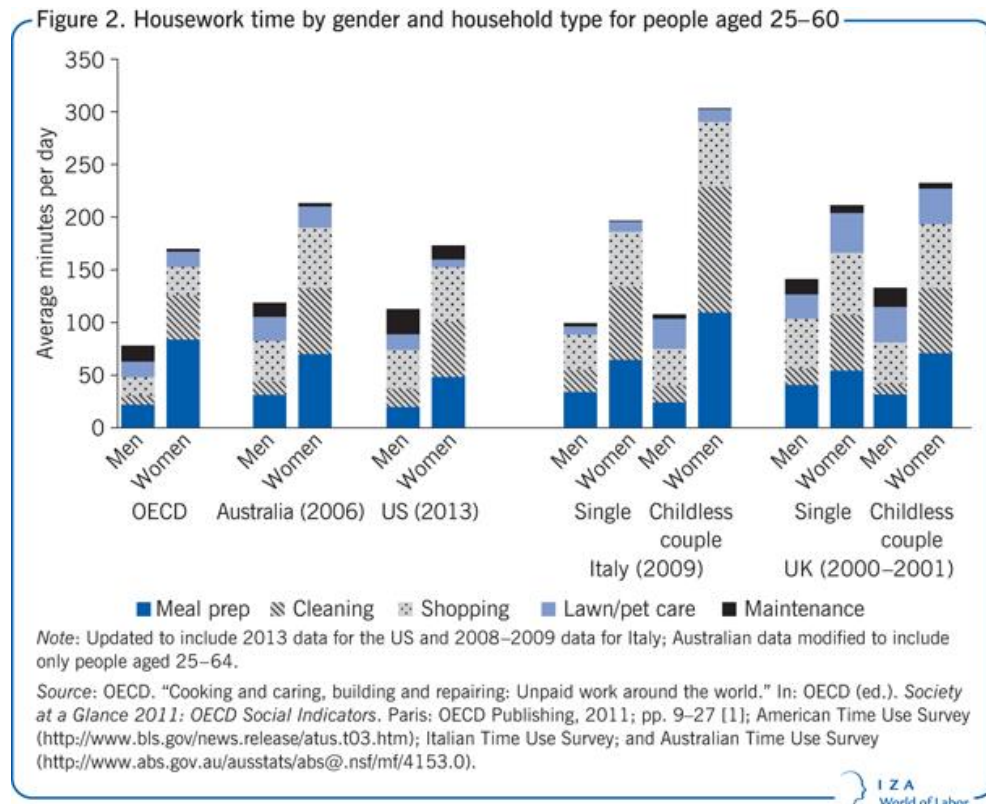
A 4

Podíly zaměstnanců, placený čas a hrubé měsíční mzdy podle vzdělání a pohlaví
Percentage of employees, time paid and gross monthly earnings by education and by sex

ROK/YEAR 2018

VZDĚLÁNÍ ZAMĚSTNANCI	Podíly zaměstnanců v % <i>Percentage of employees</i>			Placený čas v hod/měs. <i>Time paid (hours/month)</i>			Průměrná mzda v Kč <i>Average earnings (CZK)</i>			Medián mezd v Kč <i>Median earnings (CZK)</i>			variální koeficient mezd <i>CV of earnings</i>	EDUCATIONAL ATTAINMENT OF EMPLOYEES
	celkem	muži	ženy	celkem	muži	ženy	celkem	muži	ženy	celkem	muži	ženy		
	<i>Total</i>	<i>Men</i>	<i>Women</i>	<i>Total</i>	<i>Men</i>	<i>Women</i>	<i>Total</i>	<i>Men</i>	<i>Women</i>	<i>Total</i>	<i>Men</i>	<i>Women</i>		
CELKEM	100,00	54,97	45,03	173,9	174,6	173,0	33 684	37 008	29 627	29 184	31 433	26 678	0,73	TOTAL
základní a nedokončené	6,23	3,24	2,99	173,8	174,8	172,9	23 098	25 047	20 989	21 570	24 021	19 877	0,38	<i>Primary and incomplete education</i>
střední bez maturity	31,85	20,69	11,15	174,7	176,0	172,4	26 235	28 520	21 996	24 941	27 670	20 742	0,40	<i>Secondary education without A-level examination</i>
střední s maturitou	36,16	17,74	18,42	173,4	173,8	173,0	32 774	36 527	29 160	29 825	33 151	27 417	0,56	<i>Secondary education with A-level examination</i>
vyšší odborné a bakalářské	5,49	2,25	3,24	173,1	173,0	173,2	38 713	45 924	33 706	34 125	39 837	31 208	0,62	<i>Post-secondary non-tertiary and bachelor's education</i>
vyšší odborné a bakalářské	17,56	9,57	7,99	173,5	173,3	173,8	51 613	58 804	43 004	40 795	46 840	37 043	0,82	<i>Higher education</i>
<i>neuveďeno</i>	2,71	1,48	1,23	174,2	174,6	173,8	31 315	33 121	29 158	27 680	28 530	26 418	0,71	<i>Not determined</i>

Dělbba práce v domácnosti

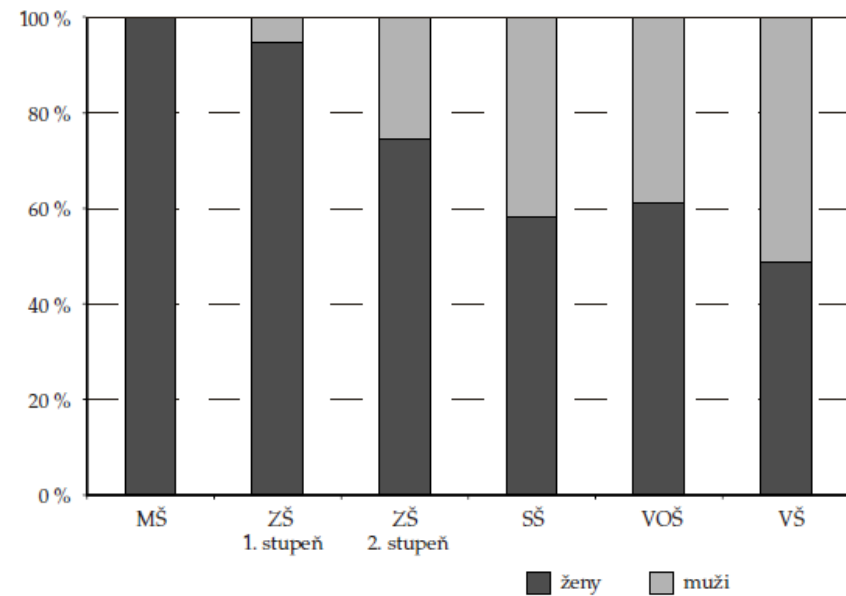
Gender ve školství

- Proč pro muže méně atraktivní profese?
  - nižší platy
  - malé možnosti kariérního postupu
- Proč pro ženy atraktivní profese?
  - vhodné pro **skloubení** práce a času věnovaného rodině a domácnosti
  - vysoká prestiž, aniž by se narušily genderové vzorce
  - školství – děti, výchova... – klasický genderový vzorec
- Poměr mužů a žen v českém **pedagogickém sboru** (2004):
  - MŠ – žen 99,6 %
  - ZŠ – 84 % žen; z toho 1. stupeň: 95 %; a 2. stupeň: 75 %
  - SŠ – ženy 55 %
  - VŠ – ženy 31 %

Gender ve školství

Lucie Jarkovská, Kateřina Lišková: Genderové aspekty českého školství

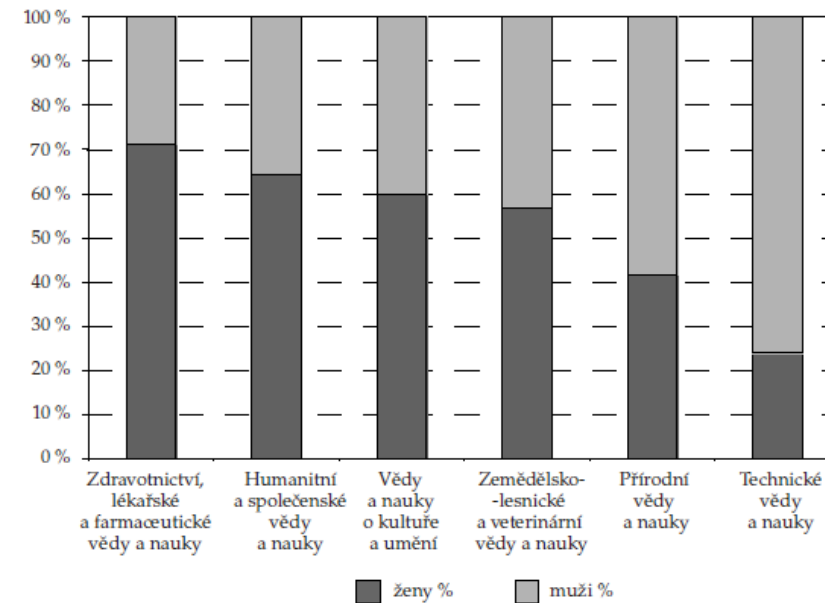
Graf 3. Zastoupení žen a mužů mezi vyučujícími podle vzdělávacího stupně v roce 2006 (přepočteno na plně zaměstnané)

Zdroj: ÚIV.

Lucie Jarkovská, Kateřina Lišková: Genderové aspekty českého školství

Graf 2. Studující VŠ oborů studia za rok 2006

Zdroj: ÚIV.

Sociologie genderu - shrnutí

	Konsenzuální paradigma	Interpretativní paradigma	Konfliktualistické paradigma
Jaká je úroveň analýzy?	Makro úroveň	Mikro úroveň	Makro úroveň
Co znamená pojem genderu?	Parsons popsal gender v pojmech dvou doplňujících se vzorců jednání: maskulinního a feminího.	Mnoho sociologů a socioložek prokázalo, že gender je částí reality řídící sociální interakci v každodenních situacích.	Již Engels popsal gender v pojmech moci; jako nadvládu jednoho pohlaví nad druhým.
Prospěšná anebo škodlivá kategorie?	Prospěšná. Gender poskytuje mužům a ženám rozlišené role a odpovědnosti, které pomáhají hladkému fungování společnosti. Gender vytváří jednotu společnosti; muži a ženy žijí společně v rodinách.	Těžko jasně říci; je škodlivá i prospěšná zároveň. V každodennosti je gender jedním z faktorů, který pomáhá vytvářet vztahy mezi lidmi. Současně gender formuje lidské chování tím, že umísťuje muže do ovládajících pozic. Muži častěji iniciují interakce, než ženy.	Škodlivá. Gender omezuje lidský osobní rozvoj. Gender rozděluje společnost tím, že předává mužům moc nad ženami. Kapitalismus umocňuje patriarchát.

Některé úspěchy feministického hnutí

- **Volební právo pro ženy**

- Nový Zéland: 1893
- Norsko, Dánsko: 1913
- Kanada: 1917
- SSSR, Polsko: 1918
- USA, Československo: 1920
- Velká Británie: 1918 (všechny ženy nad 30 let, které zároveň vlastní dům); od 1928 obecně
- Francie: 1944
- Švýcarsko: 1971
- Jordánsko: 1982

- **Uzákonění umělého přerušení těhotenství na žádost ženy**

- SSSR: 1923
- většina zemí reálného socialismu: kolem cca ½ 50. let (NDR až v roce 1965)
- Anglie, Francie: 70. léta 20. století

První vlna feminismu

- **Olympe de Gouges (1748-1793):** Deklarace práv ženy a občanky (1791)
- **Marry Wollstonecraft (1759-1797):** Obhajoba ženských práv (1792)
- **John S. Mill (1806-1873):** Poddanství žen (1869)
- hlavní požadavky: rovná a stejná základní občanská a politická práva (volební právo, rovný přístup ke vzdělání)
- těsně před 2. vlnou
  - **Simone de Beauvoir (1908-1986)** – Druhé pohlaví (1949)
  - imanence vs. transcendence
  - přirozenost vs. výchova
  - produkce vs. reprodukce

Druhá a třetí vlna feminismu

- Druhá vlna feminismu (60. léta – 80. léta 20. století)
  - Betty Friedan (1921-2006): Ženská mystika (1963)
  - diskuse feminismus rovnosti x feminismus difference
- Třetí vlna feminismu (od 80. let 20. století)
  - odlišnosti mezi ženami (důraz v 80-letech 20. století)
  - „vícenásobně se protínající odlišnosti“, feministická diverzita (od 90. let 20. století);
  - diskuse dekonstrukce x multikulturalismus v rámci feminismus

Druhá vlna feminismu: feminismus rovnosti

- Navazuje na Woolstonecraft ad.
- Cíl: rovnost mužů a žen
- Prostředky:
  - analýza stavu
  - snaha o změnu institucionální a strukturální roviny společnost
- **Feminismus liberální**
  - individuální práva a jejich procedurální garance; především genderová dělba práce v rodině
- **Feminismus marxistický/socialistický**
  - genderové nerovnosti spojuje s hierarchickou genderovou dělbou práce vně i uvnitř rodiny; hlavní cíl: zrovnoprávnit ekonomické podmínky žen, tj. stejné mzdové podmínky
- ***Kritika feminismu rovnosti***
  - přehlíží kulturní útlak žen zakotvený ve spol. institucích, jazyku, atd.
  - univerzalizace mužsky definovaných hodnot a norem, které jsou automaticky přijímány jako neutrální a univerzální

Druhá vlna feminismu: feminismus difference

- Východisko: esencialistický protiklad dvou odlišných modů vnímání a prožívání světa: ženský a mužský
- Cíl: zhodnocení ženské přirozenosti a specifické ženské zkušenosti
- Prostředky: zhodnotit a uznat ženský modus, který byl dosud podceňován
- Rozlišuje:
  - biologické základy genderové difference
  - psychoanalytické základy genderové difference
- např. **Nancy Chodorow (*1944)**: role matky, vazba na matku u žen vede k snadnější tendenci ke splynutí s představou/rolí matky; → vztah k druhým i k sobě (muži snadněji sebevědomí a samostatní)
- **Kritika feminismu difference**
  - esencialismus, oslava a zvěčňování ženské identity právě v té podobě, v jaké jí nastolil patriarchát

Třetí vlna feminismu: odlišnosti mezi ženami

- Další část kritiky 2. vlny:
  - a) druhá vlna nedostatečně promýšlela **odlišnosti** mezi ženami (na tuto situaci upozorňují hlavně lesbické a bělošské feministky/té). Hlavní proud 2. vlny amerického feminismu (ale i feminismu obecně) upřednostňoval bílé angloamerické heterosexuální ženy střední třídy, tj. docházelo k univerzalizaci a idealizaci kulturně specifické heterosexuální, bělošské, evropské feminity středních vrstev, která ovšem neexistovala izolovaně, ale v souvislosti s hierarchiemi třídními, rasovými, etnickými a s hierarchiemi založenými na sexuální orientaci;
  - b) rovnost **×** difference = zavádějící protiklad. Protiklad rovnosti je nerovnost, nikoliv odlišnost.

Třetí vlna feminismu: dekonstruktivistický, antiesencialistický či postmoderní feminismus

- Judith Butler (*1956)

- odlišnost (tj. různé **odlišné identity**) = diskurzivně vytvořený a dominantní mocí vnucený konstrukt; je performativně vytvářena a udržovaná opakováním norem a pravidel, jež definovala hegemonní kultura
- **emancipace**: dekonstrukce kategorie odlišnosti a odmítnutí/osvobození se od kategorie identity.
- **genderová identita**: soubor performativních aktů; nástrojem změny/emancipace může být např. parodie

Třetí vlna feminismu: multikulturalistický feminismus

- Multikulturalistický feminismus
  - Cíl: **uznání odlišností**; situace, kdy rovnoprávné postavení nebude implicitně spojováno s přizpůsobením se hegemonním normám dané spol.
  - proti **politics identity** (či multikulturalismu hlavního proudu) ve smyslu nekritického esencialistického oslavování existujících odlišností a identit
- a) feministická politika uznání odmítá uznání žen jakožto žen (viz kritiky 2.vlny)
- b) feministická politika uznání počítá se skutečností, že politika difference zaměřená na uznání specifických kulturních, etnických, rasových či národnostních skupin může vést kontraproduktivně k posílení vnitroskupinového útlaku
- a) + b) = **antiesencialistický pohled** na kulturní identity, který zároveň bere vážně požadavky rovnosti
- např. **Iris Marion Young (1949-2006)**: politika difference; **Nancy Fraser (*1947)**: dvoudimenzionální teorie spravedlnosti: uznání a přerozdělování

Literatura & zdroje

Literatura

Fraser, Nancy. *Rozvíjení radikální imaginace: globální přerozdělování, uznání a reprezentace*. Praha: Filosofia, 2007.

Friedan, Betty. *Feminine mystique*. Praha: Pragma, 2002.

Giddens, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 2013.

Jarkovská, Lucie; Lišková, Kateřina. Genderové aspekty českého školství. *Sociologický časopis/Czech sociological Review*. 2008, vol. 44, no. 4, s. 683–701.

Macionis, John J. *Sociology*. New York and London: Pearson, 2012.

Mead, Margaret. *Pohlaví a temperament u tří primitivních společností*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010.

Nagl-Dočekal, Herta. *Feministická filozofie: výsledky,*

problémy, perspektivy. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2007.

Internetové zdroje

ČSÚ. *Struktura mezd zaměstnanců – 2018*. Dostupné z (17.3.2020): [https://www.czso.cz/csu/czso/struktura-](https://www.czso.cz/csu/czso/struktura-mezd-zamestnancu-2018)

[mezd-zamestnancu-2018](https://www.czso.cz/csu/czso/struktura-mezd-zamestnancu-2018)

https://en.wikipedia.org/wiki/Ann_Hopkins

https://en.wikipedia.org/wiki/Margaret_Mead

https://en.wikipedia.org/wiki/We_Can_Do_It!

<https://familyinequality.wordpress.com/tag/housework/>

<https://wol.iza.org/articles/determinants-of-housework-time/long>

<https://www.osobnosti.cz/george-murdock.php>

Děkuji za pozornost

